

(इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णयाचा मराठी भाषेत अनुवाद)

मुंबई उच्च न्यायालयाच्या अधिकारितेतील

दिवाणी अपील अधिकारिता

रिट याचिका क्र. 12495 /2024

1. श्री.संतोष रमेश वाघेला

वय:47 वर्ष, व्यवसाय.:धंदा.

राहणार धनगर माला, कोरोची,

तालुका हातकणंगले, जिल्हा कोल्हापूर

पिनकोड-416109.

2. श्री.देवानंद बापूसाव कांबळे

वय:38 वर्ष, व्यवसाय.:धंदा.

राहणार संभाजी नगर, कोरोची,

तालुका हतानांगले, जिल्हा कोल्हापूर,

पिनकोड-416109

3. श्री.लखन मिलिंद कांबळे

वय:35 वर्ष, व्यवसाय:धंदा.

राहणार - इंदिरा नगर, कोरोची

तालुका हातकणंगले, जिल्हा कोल्हापूर

4. श्री.राजेंद्र रामचंद्र कसबे

वय:42 वर्ष, व्यवसाय:धंदा.

राहणार - कोरोची,

तालुका हातकणंगले, जिल्हा कोल्हापूर,

पिनकोड-416109.... याचिकाकर्ते

--विरुद्ध --

1. श्री.संतोष सकहराम भोरे

राहणार - कोरोची, तालुका हातकणंगले,

जिल्हा कोल्हापूर, पिनकोड-416109.

2. अतिरिक्त विभागीय आयुक्त

पुणे विभाग, पुणे.

3. जिल्हाधिकारी, कोल्हापूर
जिल्हाधिकारी कार्यालय मार्ग, नवीन शाहुपुरी,
कोल्हापूर, महाराष्ट्र, पिनकोड-416003.

4. गट विकास अधिकारी,
पंचायत कोरोची, तालुका,
हातकणंगले, जिल्हा कोल्हापूर,
पिनकोड-416109

5. सचिन ऊर्फ शाम शिवाजी आठवले
वय:35 वर्ष, व्यवसाय:धंदा.

राहणार विवेकानंद नगर, कोरोची
तालुका हातकणंगले, जिल्हा कोल्हापूर. **उत्तरवादी**

याचिकाकर्त्याकडून श्री. द्रुपद एस. पाटील, श्री. धीरज पाटील आणि श्री.
प्रसाद गानू केलुस्कर.

श्री. एस. आर. गणबावळे, सह श्री. ऋतुराज पवार आणि श्री.

योगीश मोरबळे उत्तरवादी क्रमांक 1 साठी.

सुश्री ए. ए. नाडकर्णी, उत्तरवादी /राज्यासाठी ए. जी. पी.

न्यायमंच -न्यायमूर्ती संदीप व्ही. मारणे

न्यायनिर्णय राखून ठेवल्याचा दिनांक :- 7 जानेवारी 2025.

अधिघोषित केल्याचा दिनांक : -14 जानेवारी 2025.

न्यायनिर्णय :-

1) अतिरिक्त विभागीय आयुक्त, पुणे यांनी 8 ऑगस्ट 2024 रोजी पारित केलेल्या आदेशाला आव्हान देणारी सध्याची याचिका याचिकाकर्त्यांनी दाखल केली आहे, ज्यामध्ये उत्तरवादी क्रमांक 1 ने दाखल केलेले अपील मान्य केले आहे आणि जिल्हाधिकारी, कोल्हापूर यांनी दिनांक 31 जानेवारी 2024 रोजी 2023 च्या डिस्पूट अप्लिकेशन क्रमांक 3 मध्ये दिलेला आदेश रद्द केला आहे. 31 जानेवारी 2024 रोजीच्या आदेशानुसार, जिल्हाधिकारी यांनी याचिकाकर्त्यांनी दाखल केलेला 3/2023 क्रमांकाचा डिस्पूट अप्लिकेशन मंजूर केला होता आणि महाराष्ट्र ग्राम पंचायत कायदा, 1958 (ग्राम पंचायत कायदा) च्या कलम 14 (1) (जे-3) च्या तरतुदीनुसार उत्तरवादी क्रमांक 1 ला कोरोची

गाव, तालुका, हातकणंगले, जिल्हा कोल्हापूरचे सरपंच म्हणून काम करण्यास अपात्र ठरवले होते.

2) ही याचिका दाखल करण्यापूर्वीची संक्षिप्त तथ्ये अशी आहेत की कोरोची ग्रामपंचायतीची निवडणूक डिसेंबर 2022 मध्ये झाली होती.1 क्रमांकाचा उत्तरवादी मागासवर्गीयांसाठी राखीव असलेल्या प्रभागातून ग्रामपंचायत सदस्य म्हणून निवडला गेला. त्यानंतर 1 नंबरचा उत्तरवादी हा कोल्हापूर जिल्ह्यातील हातकणंगळे तालुक्यातील कोरोचीच्या ग्रामपंचायतीचा सरपंच म्हणून निवडला गेला.

3) याचिकाकर्त्यांनी जिल्हाधिकारी, कोल्हापूर यांच्याकडे ग्राम पंचायत कायद्याच्या कलम 14 (1) (जे-3) आणि कलम 16 च्या तरतुदींनुसार 2023 चा डिस्पूट अप्लिकेशन क्रमांक 3 दाखल केला आणि सरकारी जमिनीवर अतिक्रमण केले आहे या कारणावरून उत्तरवादी क्रमांक 1 ला अपात्र ठरवण्याची मागणी केली. उत्तरवादी क्रमांक 1 च्या आईने सरकारी जमिनीवर आर.

सी. सी. निवासी घर बांधल्याचा आरोप त्यांनी केला होता. उत्तरवादी क्रमांक 1 डिस्पूट अप्लिकेशन मध्ये हजर झाला आणि त्याला विरोध करत त्याचे उत्तर दाखल केले. असे दिसते की जिल्हाधिकारी यांच्या निर्देशानुसार, गट विकास अधिकाऱ्याने 5 जुलै 2023 रोजी संबंधित जमिनीच्या संदर्भात पंचनामा केला. दोन्ही बाजूंचे म्हणणे ऐकल्यानंतर आणि अभिलेखात दाखल केलेल्या कागदपत्रांचा विचार केल्यानंतर, जिल्हाधिकारी यांनी 31 जानेवारी 2024 रोजी ग्राम पंचायत कायद्याच्या कलम 14 (1) (जे-3) च्या तरतुदीनुसार उत्तरवादी क्रमांक 1 याला सरपंचाच्या पदावर राहण्यासाठी अपात्र घोषित करणारा आदेश पारित केला.

4) 31 जानेवारी 2024 रोजी जिल्हाधिकाऱ्यांच्या आदेशाला आव्हान देणाऱ्या विभागीय आयुक्त, पुणे यांच्यासमोर 2024 च्या 6 क्रमांकाच्या ग्रामपंचायत अपील उत्तरवादी क्रमांक 1 ने दाखल केले .अतिरिक्त विभागीय आयुक्तांनी उत्तरवादी क्रमांक

1 ने दाखल केलेले अपील मंजूर केले आहे आणि 31 जानेवारी 2024 चा जिल्हाधिकारी यांचा आदेश रद्द केला आहे. अतिरिक्त विभागीय आयुक्तांनी 8 ऑगस्ट 2024 रोजी दिलेल्या आदेशामुळे याचिकाकर्ते व्यथित झाले आहेत आणि त्यानुसार त्यांनी सध्याची याचिका दाखल केली आहे.

5) गट क्रमांक 1035/अ जमिनीवर असलेल्या पहिल्या उत्तरवादीच्या आईचे घर वादग्रस्त नाही, असे याचिकाकर्त्यांची बाजू मांडणारे विद्वान वकील श्री. पाटील मांडतात. ते सादर करतात की उक्त गैरान गट क्र 1035/अ ही सरकारी जमीन आहे. सरकारी गैराच्या जमिनीवर उत्तरवादी क्रमांक 1 च्या आईने बांधलेले घर एकदा मान्य झाले की, उत्तरवादी क्रमांक 1 च्या अपात्रतेचा आवश्यक परिणाम दिसून येतो. राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार कार्यक्रम (एन. आर. ई. पी.) गृहनिर्माण योजना त्याच्या आईला लाभ होत असल्याची तक्रारदार क्रमांक 1 याने ग्रामपंचायतीच्या मूल्यांकन नोंदणीमध्ये चुकीची नोंद केली आहे,

असे ते सादर करतात. कोरोची गावात एन. आर. ई. पी. अंतर्गत गृहनिर्माण योजना अंमलबजावणी न करण्याबाबत गटविकास अधिकाऱ्याकडून मिळालेल्या माहितीकडे ते माझे लक्ष वेधतात. उत्तरवादी क्रमांक 1 ने एन. आर. ई. पी. योजना घर बांधण्यासाठी इतर कोणत्याही निधीच्या प्राप्तीबद्दल कोणताही पुरावा सादर केला नाही.

6) ते सादर करतात की उत्तरवादी क्रमांक 1 ने तारीख नसलेल्या भाडे कराराची अंमलबजावणी दर्शवून भाडोत्री परिसरात आपल्या निवासाचा दावा करणारा खोटा पुरावा तयार करण्याचा हेतुपुरस्सर प्रयत्न केला. तथापि, उत्तरवादी क्रमांक 1 च्या आईच्या नावाने जारी केलेले संयुक्त शिधापत्रक आहे, जे त्याच घरात आई, उत्तरवादी क्रमांक 1 आणि त्याच्या पत्नीचे संयुक्त निवासस्थान दर्शवते. इंदिरा नगर क्षेत्राच्या संदर्भात जारी केलेल्या मतदार यादीत उत्तरवादी क्रमांक 1 ची नावे आहेत आणि त्याच्या आईने पुन्हा इंदिरा नगरमधील त्यांचे संयुक्त निवासस्थान

दर्शविले आहे जिथे जमिनीच्या अतिक्रमण केलेल्या भागावर घर आहे. 31 मार्च 2022 रोजी अंमलात आणलेल्या विक्री पत्रातील इंदिरा नगर येथील उत्तरवादी क्रमांक 1 च्या पत्त्याकडेही ते माझे लक्ष वेधतील .त्यामुळे, सरकारी जमिनीवर अतिक्रमण करून बांधलेल्या घरात उत्तरवादी क्रमांक 1 चे निवासस्थान असल्याचे दस्तावेजी पुरावे निर्णायकपणे सिद्ध करतात .त्यामुळे जिल्हाधिकारी यांनी 31 जानेवारी 2024 रोजी दिलेल्या आदेशानुसार उत्तरवादी क्रमांक 1 ला अपात्र ठरवले होते आणि अतिरिक्त विभागीय आयुक्तांनी जिल्हाधिकारी यांचा सुविचारित आदेश उलटवून चूक केली आहे.उत्तरवादी क्रमांक 1 च्या आईने केलेल्या अतिक्रमणामुळे ग्राम पंचायत कायद्याच्या कलम 14 (1) (जे-3) च्या तरतुदीनुसार उत्तरवादी क्रमांक 1 ला अपात्र ठरविले जाईल. या युक्तिवादाच्या समर्थनार्थ, श्री. पाटील, जनाबाई विरुद्ध अतिरिक्त आयुक्त आणि इतर¹

¹ (2018) 18 एस सी सी196

या सर्वोच्च न्यायालयाच्या निकालावर भर देतात. त्यामुळे अतिरिक्त विभागीय आयुक्तांनी संमत केलेला 8 ऑगस्ट 2024 चा आदेश रद्द करण्याची आणि 31 जानेवारी 2024 रोजी जिल्हाधिकारी यांनी संमत केलेल्या अपात्रतेच्या आदेशाची पुष्टी करण्याची विनंती ते करतात.

7) उत्तरवादी क्रमांक 1 ची बाजू मांडणारे विद्वान वकील गणबावळे यांनी या याचिकेला विरोध केला आहे. अतिरिक्त विभागीय आयुक्तांनी संपूर्ण कागदोपत्री पुराव्यांचा योग्य विचार केला आहे आणि जिल्हाधिकारी यांनी दिलेला चुकीचा आदेश योग्यरित्या रद्द केला आहे, असे ते सादर करतात. याचिकाकर्ते हे लोकशाही पद्धतीने निवडून आलेले सदस्य आणि सरपंच आहेत आणि केवळ याचिकाकर्त्यांनी उपस्थित केलेल्या अंदाजांच्या आधारे त्यांना पदावरून हटवले जाऊ शकत नाही, असे ते म्हणतील. ते सादर करतात की उत्तरवादी क्रमांक 1 ची आई अनुसूचित जातीतील भूमिहीन मजूर होती. भूमिहीन मजुरांसाठी

घरे बांधण्याचा विचार करणाऱ्या इंदिरा आवास योजनेंतर्गतच्या राष्ट्रीय ग्रामीण गृहनिर्माण कार्यक्रमाकडे ते माझे लक्ष वेधतात . या योजना भूमिहीन मजुरांसाठी घरे बांधण्याचा विचार करण्यात आला होता, याचा अर्थ अशी घरे सरकारी जमिनीवर बांधली जावीत, असा होतो, असे ते युक्तिवाद करतात. एन. आर. ई. पी. गृहनिर्माण योजना केवळ उत्तरवादी क्रमांक 1 च्या आईलाच नव्हे, तर इतर अनेक व्यक्तीना सरकारी जमिनीवर त्यांची घरे बांधण्याची परवानगी देण्यात आली होती, या त्यांच्या युक्तिवादाच्या समर्थनार्थ ग्रामपंचायतीने ठेवलेल्या मूल्यांकन उतारा ते सदारकरतात .त्यांनी पंचायतने तयार केलेल्या नकाशात सादर केला, ज्यात संबंधित जमिनीवर तीन घरांची उपस्थिती दर्शविली होती आणि ते असा युक्तिवाद करतात की एन. आर. ई. पी. च्या नोंदी इतर दोन व्यक्तीच्या संदर्भात तसेच उत्तरवादी क्रमांक 1 च्या आईच्या त्याच जमिनीवर केल्या गेल्या. श्री. गणबावळे हे एन. आर. ई. पी. अंतर्गत घराचे बांधकाम प्रमाणित करणाऱ्या 22 फेब्रुवारी 2022 रोजीच्या मंडळ अधिकाऱ्याच्या

अहवालावर भर देतात. दत्तात्रय सरजेराव शिंदे विरुद्ध अतिरिक्त आयुक्त, पुणे आणि इतर², सुनील दिनकर जगदाळे -विरुद्ध- महाराष्ट्र राज्य³ आणि योगेश श्रीराम सोलंकी -विरुद्ध- विभागीय आयुक्त, अमरावती विभाग अमरावती⁴. प्रकरणातील या न्यायालयाच्या निकालावर ते भर देत त्यांनी याचिका फेटाळण्यासाठी प्रार्थना केली.

8) पक्षकारांचे परस्परोधी वाद आता माझ्या विचाराधीन आहेत.

9) ग्राम पंचायत कायद्याच्या कलम 14 (1) (जे-3) च्या तरतुदीनुसार उत्तरवादी क्रमांक 1 ला अपात्र ठरवण्याची मागणी याचिकाकर्त्यांनी जिल्हाधिकारी यांच्याकडे, उत्तरवादी क्रमांक 1 ने सरकारी जमिनीवर अतिक्रमण केल्याचा आरोप करत, डिस्पूट अप्लिकेशन दाखल करून केली होती. पहिल्या उत्तरवादीच्या

2 25 जुलै 2024 रोजी निर्णित रिट याचिका क्र.2019./ 2024

3 एअर 2022 बी ओ एम 3041

4 एअरऑनलाइन 2023 बी ओ एम 1480.

आईने गट क्रमांक 1035/अ असलेल्या जमिनीवर निवासी घर बांधले आहे, जी सरकारी गैरान जमीन आहे, या वस्तुस्थितीबद्दल कोणताही वाद नाही. एन. ई. आर. पी. च्या गृहनिर्माण योजना त्याच्या आईने बांधलेले घर आणि तो स्वतः भाडे करारांतर्गत खरेदी केलेल्या भाड्याच्या निवासस्थानी राहत असल्याचा दुहेरी बचाव उत्तरवादी क्रमांक 1 ने केला.

10) भाडेतत्वावरील त्याच्या निवासस्थानासंदर्भात उत्तरवादी क्रमांक 1 च्या दुसऱ्या समर्थनाचा विचार करता, उत्तरवादी क्रमांक 1 हा श्री.संजय भीमराव तोरस्कर यांनी शहर सर्वेक्षण क्रमांक 308 वर बांधलेल्या घराच्या पहिल्या मजल्यावरील परिसराच्या संदर्भात ग्राम पंचायत भवन क्रमांक 384/1.8 ऑक्टोबर 2022 ते 7 ऑगस्ट 2023 या 11 महिन्यांच्या कालावधीसाठी उत्तरवादी क्रमांक 1 च्या नावे भाडेतत्वावर ही जागा देण्यात आल्याचे करारात नमूद करण्यात आले आहे. तथापि, कोरोची ग्रामपंचायतीच्या निवडणुका डिसेंबर

2022 मध्ये झाल्या होत्या आणि त्यामुळे, उत्तरवादी क्रमांक 1 हा ग्रामपंचायत गृह क्रमांक 384/1, शहर सर्वेक्षण क्रमांक 308 येथील घराचा सामान्य रहिवासी होता, असा सकारात्मक निष्कर्ष नोंदवणे कठीण आहे.भाडे करार 30 नोव्हेंबर 2022 रोजी म्हणजे निवडणूक लढवण्यासाठी उत्तरवादी क्रमांक 1 द्वारे नामनिर्देशन अर्ज दाखल करण्याच्या काही दिवस आधी अंमलात आणण्यात आल्याचे दिसते.म्हणून मी उत्तरवादी क्रमांक 1 चा बचाव स्वीकारण्यास इच्छुक नाही की तो गट क्रमांक 1035/ए असलेल्या जमिनीवर तिने बांधलेल्या घरात त्याच्या आईसोबत राहिला नाही आणि म्हणूनच, त्याला केवळ 30 नोव्हेंबर 2022 रोजी भाडे कराराच्या अंमलबजावणीमुळे अपात्र ठरवता येणार नाही.

11) भाड्याच्या निवासस्थानातील त्याच्या निवासस्थानाबद्दल पहिल्या उत्तरवादीचा बचाव फेटाळल्यानंतर, त्याच्या आईने घर बांधण्यासाठी सरकारी जमिनीवर अतिक्रमण केल्याचे आढळून

आले तरी तो अपात्र ठरतो.या संदर्भात, श्री. पाटील यांनी
जनाबाई (वरील) मधील सर्वोच्च न्यायालयाच्या निकालावर भर
दिला असल्याचे दिसते.सर्वोच्च न्यायालयाने परिच्छेद क्रमांक
24,25,26,27 आणि 30 मध्ये असे म्हटले आहे:

24. वरील परिच्छेदातून आपल्याला समजल्याप्रमाणे, दोन
न्यायाधीशांच्या खंडपीठाला कलम 14 (1) मध्ये वापरलेल्या
'व्यक्ती' या शब्दाने मार्गदर्शन केले गेले आहे आणि कलम 53
मध्ये वापरलेल्या भाषेने आणखी प्रभावित केले आहे.याशिवाय,
दोन न्यायाधीशांच्या खंडपीठाने केलेल्या विश्लेषणाने, जसे
आपल्या लक्षात आले आहे, सरकारी जमीन किंवा सार्वजनिक
जमिनीवर अतिक्रमण केलेल्या 'व्यक्ती' या शब्दाचा मर्यादित
अर्थ दिला आहे.अशा व्यक्तीने पहिल्यांदाच सरकारी किंवा
सार्वजनिक जमिनीवर अतिक्रमण केले आहे, असा निर्णयही
देण्यात आला आहे.देवीदासमध्ये [देवीदास वि. कॉमर.,
अमरावती, 2012 एस. सी. सी. ऑनलाईन बॉम्ब 2126:
(2017) 1 मह एल. जे. 102], मुंबई उच्च न्यायालयाच्या
खंडपीठाने, उद्दिष्टे आणि कारणांच्या विधानावर अवलंबून राहून
आणि 'व्यक्ती' या शब्दावर भर देत नमूद केले की सरकारी

जमीन किंवा सरकारी मालमत्तेवर कब्जा करत असलेल्या अतिक्रमणकर्त्यांच्या कायदेशीर वारसांना अतिक्रमणकर्ते मानले पाहिजे.असा निर्णय घेण्यात आला आहे की जर असा अर्थ स्वीकारला गेला नाही तर परिणाम मूर्खपणाचा ठरेल, कारण सरकारी जमिनीवर अतिक्रमण सुरुच राहिल आणि अतिक्रमण केलेल्या सरकारी जमिनीवर उरलेले कायदेशीर वारसदार किंवा नियुक्त केलेले किंवा हस्तांतरण झालेले लोक लोकशाही पद्धतीने निवडून आलेल्या संस्थेचे सदस्य म्हणून निवडून घेण्याच्या अधिकाराचा दावा करतील.मुंबई उच्च न्यायालयाच्या खंडपीठानुसार, अशा प्रकारच्या व्याख्येमुळे मुंबई ग्राम पंचायत (दुरुस्ती) कायदा, 2006 चा मूळ उद्देशच नष्ट होईल.

25. प्रथम, आपण स्वतःला आठवण करून देण्यास बांधील आहोत की मुंबई उच्च न्यायालयाने देवीदास [देवीदास वि. कमिशनर .], अमरावती, 2012 एस. सी. सी. ऑनलाईन बॉम्ब 2126:(2017) 1 माह एल. जे. 102] या प्रकरणात व्यक्त केलेले मत. ची पुष्टी करण्यात आली आहे [पार्वतीबाई वि. कमिशनर नागपूर, (2018) 1 एस. सी. सी. 340,348 (तळटीप 7)] या न्यायालयाने विशेष अनुमती याचिकेत.येथे हे लक्षात घेण्यासारखे आहे की या न्यायालयाने विशेष अनुमती याचिका फेटाळताना असे निरीक्षण नोंदवले होते की त्यांना याचिकेत

कोणतीही योग्यता आढळली नाही.असा आदेश बंधनकारक पूर्वनिश्चित ठरेल की नाही ही वेगळी बाब आहे.

26. आम्ही येथे हे सांगण्यास घाई करू शकतो की आम्हाला हा मार्ग स्वीकारायचा नाही.आम्हाला वाटते की तरतुदीचे विश्लेषण करणे, उद्देश आणि प्रासंगिकता समजून घेणे आणि तळागाळातील लोकशाही व्यवस्थेच्या पार्श्वभूमीवर तरतुदीच्या स्वरूपाचे विवेचन करणे योग्य आहे.असे म्हटल्यावर, आता आपण वैधानिक योजना विश्लेषण करू.कलम 53 जे तिसऱ्या अध्यायात येते ते सार्वजनिक रस्त्यांवरील आणि स्थळांवरील अडथळे आणि अतिक्रमण यांच्याशी संबंधित आहे .हा पंचायतेला असा अडथळा किंवा अतिक्रमण हटवण्याचा किंवा अनधिकृतपणे लागवडीखालील चराईची जमीन किंवा इतर कोणतीही जमीन काढून टाकण्याचा अधिकार देतो.याशिवाय, खाजगी मालमत्ता नसलेल्या जागेवर किंवा त्याच स्वरूपाचा कोणताही अनधिकृत अडथळा किंवा अतिक्रमण हटवण्याचे अधिकारही हे पंचायतीला देते.खाजगी मालमत्ता आणि सार्वजनिक मालमत्ता यात फरक केला गेला आहे.पंचायतीच्या मालकीच्या मालमत्तेचेही त्यांनी संरक्षण केले आहे.त्यात नमूद केलेल्या कार्यपद्धतीनुसार अडथळा किंवा अतिक्रमणे आपल्या निदर्शनास आणून दिल्यानंतर ती हटवण्याची जबाबदारी

पंचायतीने पार पाडली नाही, तर जिल्हाधिकारी आणि आयुक्त या वरिष्ठ अधिकाऱ्यांना ती हटवण्याचा अधिकार देण्यात आला आहे.त्यात गुन्हा केल्यास दंड आकारण्याची तरतूद आहे.

27. कलम 10,11 आणि 53 सह कायद्याचे योजनाबद्ध विवेचन केल्यावर, हे अगदी स्पष्ट आहे की पंचायतीमध्ये निवडून आलेले सदस्य हे खाजगी मालमत्ता नसलेली सरकारी जमीन किंवा सार्वजनिक मालमत्ता असलेल्या कोणत्याही जमिनीवरील अडथळा किंवा अतिक्रमण हटवले पाहिजे आणि अशा प्रकारचा अडथळा किंवा अतिक्रमण निर्माण करणाऱ्या व्यक्तीवर खटला चालवला जावा, हे पाहण्यास बांधील आहेत.

30. कलम 14 (1) (जे-3) मध्ये वापरल्या गेलेल्या 'व्यक्ती' या शब्दाचा इतका संकुचित अर्थ लावला जाऊ नये, ज्याचा परिणाम म्हणून अपात्रतेच्या संदर्भात 'अतिक्रमण' हा मूलभूत मुद्दा पूर्णपणे अनावश्यक होतो, हे आपण येथे नोंदवू शकतो.अतिक्रमण किंवा अनधिकृत व्यवसायाकडे अतिशय काटेकोरपणे पाहिले पाहिजे, असा विधिमंडळाचा हेतू आहे आणि त्यामुळे कलम 53 मध्ये दैनंदिन दंडाची तरतूद आहे.हे देखील लक्षात घेतले पाहिजे की अतिक्रमण हटवण्याचे

अधिकार पंचायतीला देण्यात आले आहेत. आपल्या मालकीच्या मालमत्तांच्या हिताचे रक्षण करणे ही पंचायतीची वैधानिक जबाबदारी आहे. एखाद्या सदस्याने अतिक्रमित केलेल्या मालमत्तेवर कब्जा ठेवल्यास, त्याला/तिला हितसंबंधांचा संघर्ष असतो. जर असा अर्थ लावला गेला की तो पहिला अतिक्रमणकर्ता आहे किंवा केवळ त्या व्यक्तीने केलेले अतिक्रमण आहे ज्यामुळे अपात्रता भोगावी लागेल, तर ते मूर्खपणाचे ठरेल. उद्देशपूर्ण व्याख्येची संकल्पना आपल्याला असे मानण्यास प्रवृत्त करेल की जेव्हा एखादी व्यक्ती तेथे राहून अतिक्रमित मालमत्ता सामायिक करते आणि तेथे कायम राहते, तेव्हा त्याला/तिला अपात्र मानले पाहिजे. अशा प्रकारचा अर्थ लावल्याने तरतुदीचे खरे समर्थन होते. अशा प्रकारे विश्लेषण केले असता, सागर पांडुरंग धुंदरे [सागर पांडुरंग धुंदरे विरुद्ध केशव आबा पाटील, (2018) 1 एस. सी. सी. 340] मधील निर्णय कायद्याची योग्य स्थिती दर्शवत नाही आणि त्यानुसार तो फेटाळला जातो असे आमचे मत आहे.

12) त्यामुळे, **जनाबाई मधील** निकालाच्या तत्वानुसार, उत्तरवादी क्रमांक 1 गट क्रमांक 1035/अ असलेल्या जमिनीवर त्याच्या आईने बांधलेल्या घराशी स्वतःला पूर्णपणे वेगळे करण्याचा प्रयत्न

करू शकत नाही.

13) ग्राम पंचायत कायद्याच्या कलम 14 (1) (जे-3) च्या तरतुदींनुसार, सरकारी गैरान जमीन असलेल्या गट क्रमांक 1035/ए असलेल्या जमिनीवर उत्तरवादी क्रमांक 1 च्या आईने घर बांधल्याने उत्तरवादी क्रमांक 1 ला सदस्य आणि सरपंच म्हणून काम करण्यासाठी अपात्र ठरवता येईल का, हा विचार करण्यासारखा पुढचा मुद्दा आहे. हे घर त्याच्या आईने राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार कार्यक्रमाच्या गृहनिर्माण योजना बांधले आहे आणि म्हणूनच, ग्राम पंचायत कायद्याच्या कलम 14 (1) (जे-3) च्या तरतुदींच्या अर्थानुसार त्याच्या आईने अतिक्रमण केले आहे असा याचा अर्थ लावला जाऊ शकत नाही, असे सांगून उत्तरवादी क्रमांक 1 ने डिस्पूट अप्लिकेशन चा बचाव केला. त्याच्या युक्तिवादाच्या समर्थनार्थ, उत्तरवादी क्रमांक 1 ने इतर गोष्टींबरोबरच पंचायत मूल्यांकन नोंदणीवर भर दिला ज्यामध्ये पहिल्या उत्तरवादीच्या आईच्या नावासमोर 'एन. आर. ई. पी.'

अशी टिप्पणी केली गेली आहे आणि त्याची आई एन. आर. ई. पी. योजनेची लाभार्थी आहे असा युक्तिवाद केला आहे.श्री. गणबावळे यांनी निदर्शनास आणून दिल्याप्रमाणे, शालन भोरे (उत्तरवादी क्रमांक 1 ची आई), मलान सावंत आणि शांताबाई नाईक यांची गट क्रमांक 1035/अ असलेल्या जमिनीवर तीन घरे आहेत.'एन. आर. ई. पी. गृहनिर्माण योजना लाभार्थी' ची अशीच टिप्पणी इतर दोन व्यक्तीच्या नावांपुढे तसेच उताऱ्याचा फॉर्म-8 मध्ये केलेली दिसते.अनुसूचित जाती आणि जमाती समुदायातील सदस्यांना प्राधान्य देऊन भूमिहीन मजुरांच्या गृहनिर्माण उपक्रमांना प्रोत्साहन देण्याचा विचार ग्रामीण गृहनिर्माण योजना करण्यात आला आहे, असा श्री. गणबावळे यांचा युक्तिवाद आहे.उत्तरवादी क्रमांक 1 हा अनुसूचित जाती समुदायाचा आहे आणि त्याचा दावा असा आहे की त्याच्या आईला, एक भूमिहीन मजूर असल्याने, गट क्रमांक 1035/अ असलेल्या जमिनीवर घर बांधण्यासाठी आवश्यक मदत देण्यात आली होती. याचिकाकर्त्यांनी उत्तरवादी क्रमांक 1 ने , त्याची आई एन. आर.

ई. पी. गृहनिर्माण योजना लाभार्थी असल्याच्या संदर्भात ग्रामपंचायतीच्या नोंदणीमध्ये त्यांनी नोंद केल्याचा आरोप करण्याचा प्रयत्न केला आहे. ही योजना कोरोची गावात कधीही अंमलात आणली गेली नाही हे प्रमाणित करणाऱ्या गट विकास अधिकाऱ्याने जारी केलेल्या पत्रांवर याचिकाकर्त्यांनी भर दिला आहे.

14) तथापि, असे दिसते की उत्तरवादी क्रमांक 1 याने निवडणूक लढवण्याच्या स्वरूप आधी, ग्रामीण गृहनिर्माण योजना कोरोची गावात बांधलेल्या घरांच्या मान्यतेसंदर्भात प्रकल्प संचालक, जिल्हा ग्रामीण विकास कार्यालय, कोल्हापूर यांच्याकडे अर्ज करण्यात आले होते. जिल्हा ग्रामीण विकास कार्यालय, कोल्हापूरच्या प्रकल्प संचालकांनी 9 जानेवारी 2020 रोजी तहसीलदार, इचलकरंजी यांना पत्रे पाठवली आणि 1984 मध्ये कोरोची गावात ग्रामीण गृहनिर्माण योजना बांधण्यात आलेल्या घरांच्या सत्यापनसाठी अर्ज पाठवले .त्या बदल्यात तहसीलदारांनी 29 मार्च 2021 रोजी सर्कल ऑफिसर-कबनोर

हातकनंगले यांच्याकडे पत्राद्वारे हे अर्ज पाठवले आणि सर्कल अधिकाऱ्यांना पंचनामा करून अहवाल सादर करण्याचे निर्देश दिले.असे दिसते की मंडळ अधिकाऱ्याने पंचनामा केला आणि 22 फेब्रुवारी 2022 रोजी आपला अहवाल सादर केला, ज्यामध्ये असे लिहिले आहे:

प्रति,

मे.अपर तहसीलदार सो,

इचलकरंजी ता. हातकणंगले यांचे सेवेसी

विषय : एन आर इ पी अंतर्गत बांधण्यात आलेल्या घरकुलाबाबत

संदर्भ : आपले कडील क्रमांक जमावरी / वाशी / 73 दिनांक

29/03/2021 चे प्रकरण.

उपरोक्त विषयास अनुसरून मौजे कोरोची येथील 1984 सालामध्ये

एन आर इ पी घरकुल योजनेबाबत झाले. घरकुल बांधकाम जागेस नाव दाखल करणे संदर्भात प्रकरण ग्रा.पं. कोरोची मार्फत जिल्हाधिकारी सो कोल्हापूर यांचेकडे प्रस्ताव

सादर केला आहे सदरचा प्रस्ताव चौकशी कामी संदर्भीय पत्रान्वयेइकडील कार्यालयास प्राप्त असून त्याचा चौकशी अहवाल .

(1) प्रस्तुत प्रकरणी ग्रामपंचायत कोरोची यांनी सदर प्रकरणी शालन सखाराम भोरे, मालन मुकुंद सावंत व शांताबाई शिवाजी नाईक या लाभार्थ्यांना सन 1984 साली एन आर इ पी योजनेतून गायरान गट नंबर 1035 या जमिनीमध्ये घरे बांधून दिलेली आहेत तथापि सदरचे रेकॉर्ड ग्रामपंचायतकडे उपलब्ध नसले सदर लाभार्थ्यांची नावे सरकारी दफ्तरी घेणेकामी सा.प.द.ल 09/04 दिनांक 28/05/2019 चे गावसभेमध्ये मंजूर करून सदर ठरावाप्रमाणे पत्रव्यवहार करणे कामी झाले व ठराव प्रत व नि 9 यास आहे.

(2) सदर घरकुलाचा समजूतीचा नकाशा व न 1) यास आहे.

(3) प्रश्नाधीन जमिनीचा सातबारा बस्ती पा.नं. 13 यास आहे.

(4) शा.न.न.1 इं चा उतारा पाहता सदर लाभार्थ्यांची नावे पान नंबर 7, 8 व 10 यास अतिक्रमण म्हणून नोंद दिसून येते सदरचा उतारा पान नंबर 29 यास सदर.

(5) सदर प्रकरणी लाभार्थ्यांचे जबाब नोंदविण्यात लाभार्थ्यांचे आले असून ते पा.नं. 131 ते 155 यात सामील केले आहेत.

(6) प्रश्नाधीन मिळकतीमध्ये लाभार्थ्यांना घरे बांधून देण्यात आली त्या जागेचा वस्तुस्थितीचा पंचनामा करण्यात आला असून तो प्रकरणी पा.नं. 157 यास सामील केले आहे.

सबब कागदपत्रांचे अवलोकन केले असता 1) श्रीमती शालन सरवाराम भोरे, 2) श्रीमती मालन मुकुंद सावंत व 3) शांताबाई शिवाजी नाईक या लाभार्थ्यांना घरे बांधून देण्यात आली आहेत त्यांच्या नोंदी गायरान ग.नं. 1035 या मिळकतीत दिसून येत नाहीत तथापि अतिक्रमण नोंदवही पाहता सदर लाभार्थ्यांची नावे नमूद असल्याचे दिसून येते सदर प्रकरणी लाभार्थ्यांना सन 1984 साली एन आर इ पी योजनेअंतर्गत घरकुले बांधून देण्यात आली आहेत ही वस्तुस्थिती खरी आहे. या लाभार्थ्यांची गट नंबर 1035 या मिळकतीस होणेकामी आपले स्तरावर निर्णय होणे वाजवी वाटते तथापि उचित कार्यवाहीसाठी प्रकरण पा.नं. 1 ते 157 सविनय सादर."

15) त्यामुळे कबनूरच्या मंडळ अधिकाऱ्याच्या पंचनाम्यात/अहवालात विशेषतः

असे म्हटले आहे की, 1984 साली एन. आर. ई. पी. योजना शालन भोईर, मलान सावंत आणि शांताबाई शिवाजी नाईक यांच्या नावे गट क्रमांक 1035/अ असलेल्या गैरण जमिनीवर घरे बांधण्यात आली होती. नोंदी उपलब्ध नसल्यामुळे या लाभार्थ्यांची नावे नोंदवली गेली नाहीत. संबंधित सरकारी अभिलेखनींमध्ये उक्त लाभार्थ्यांची नावे अभिलेखनवण्यासाठी 28 मे 2019 रोजी ग्रामपंचायतीने स्वीकारलेल्या ठरावाला सर्कल अधिकाऱ्याच्या अहवालात संदर्भित केले आहे. अशा प्रकारे, एन. आर. ई. पी. गृहनिर्माण योजना लाभार्थी म्हणून 1984 साली उत्तरवादी क्रमांक 1 च्या आईसाठी घर बांधण्यात आले होते या वस्तुस्थितीची नोंद विभागीय अधिकाऱ्याच्या अहवालात विशेषतः केली जाते. परिक्षेत्र अधिकाऱ्याने पुढे नोंदवले की जरी गट क्रमांक 1035/अ येथील तीन घरांचा प्रवेश अतिक्रमण पुस्तकात अतिक्रमण म्हणून केला गेला असला, तरी 1984 साली एन. आर. ई. पी. योजना या घरांचे बांधकाम ही वस्तुस्थिती आहे.

16) एन. आर. ई. पी. गृहनिर्माण योजना कथितपणे प्रथम उत्तरवादीच्या आईने बांधलेल्या घरांची वैधता प्रमाणित करण्याच्या उद्देशाने 22 फेब्रुवारी 2022 रोजी

सर्कल अधिकाऱ्याच्या अहवालाचा विचार केला जात नाही.मात्र, प्रथम उत्तरवादी, जो अन्यथा लोकशाही पद्धतीने निवडून आलेला सदस्य आणि सरपंच आहे, त्याच्या अपात्रतेची चौकशी करताना अहवालाकडे पूर्णपणे दुर्लक्ष केले जाऊ शकत नाही.जरी परिक्षेत्र अधिकाऱ्याचा अहवाल आणि एन. आर. ई. पी. योजना घर बांधण्याविषयीच्या ग्रामपंचायत मूल्यांकन नोंदींमधील नोंदी संरचना टिकवून ठेवण्यास परवानगी देण्यासाठी पुरेशा असू शकतात किंवा नसू शकतात.मात्र, माझ्या मते, ग्राम पंचायत कायद्याच्या कलम 14 (1) (जे-3) अंतर्गत लोकशाही पद्धतीने निवडून आलेल्या सदस्य आणि सरपंचाच्या अपात्रतेच्या मागणीसाठी अतिक्रमण केल्याचा आरोप दडपण्यासाठी ही कागदपत्रे पुरेशी आहेत. त्यामुळे कायद्याच्या कलम 14 (1) (जे-3) च्या तरतुदींनुसार अपात्र ठरवण्याच्या उद्देशाने पहिल्या उत्तरवादीच्या आईने सरकारी जमिनीवर अतिक्रमण केल्याचे निर्णायक निष्कर्ष सध्याच्या प्रकरणात नोंदवले जाऊ शकत नाहीत.लोकशाही पद्धतीने निवडून आलेल्या सदस्याची किंवा सरपंचाना पदावरून हटवण्यासाठी करण्यासाठी ठोस पुरावा तयार करणे आवश्यक आहे आणि त्याने/तिने किंवा कुटुंबातील जवळच्या सदस्यांनी केलेल्या अतिक्रमणाबाबत निर्णायक निष्कर्ष जिल्हाधिकारी यांनी नोंदवला पाहिजे.संशय,

अनुमान किंवा अंदाजांना स्थान नाही. अपात्रतेचे परिणाम गंभीर असल्याने, अतिक्रमणाचा निर्णायक निष्कर्ष अभिलेखनवण्यासाठी ठोस पुरावा त्यांच्यासमोर सादर केले जाईल याची खात्री करण्यासाठी जिल्हाधिकारी यांनी अधिक काळजी घेतली पाहिजे. निवडून आलेल्या सदस्याची किंवा सरपंचाची अपात्रता मागणे हा एक वैधानिक उपाय आहे, सामान्य कायद्याचा उपाय किंवा समानतेचा उपाय नाही. त्यामुळे वैधानिक तरतुदींचे काटेकोर पालन करणे अनिवार्य आहे. बहुधा, निवडून आलेल्या सदस्याच्या किंवा सरपंचाच्या अपात्रतेस कारणीभूत ठरणारा आरोप, संभाव्यतेच्या प्रमुखतेच्या चाचणीच्या उलट, ठोस पुराव्यासह सिद्ध करणे आवश्यक आहे.

17) रवी यशवंत भोईर विरुद्ध जिल्हाधिकारी रायगड आणि इतर⁵ या प्रकरणात सर्वोच्च न्यायालयाने खालीलप्रमाणे निकाल दिला आहे:

“28. पंजाब राज्य वि. बलदेव सिंग इ. ए. आय. आर. 1999 एस. सी.

2378, प्रकरणात या न्यायालयाने निवडून आलेल्या पदाधिकाऱ्याला

हटवण्याच्या मुद्द्यावर विचार केला आणि असे म्हटले की जेथे वैधानिक तरतुदीचे अतिशयगंभीर परिणाम आहेत, तेथे वैधानिक तरतुदींचे काटेकोर पालन करणे हे प्राधिकरणाच्या दृष्टीने अनिवार्य आणि बंधनकारक आहे. अशा अधिकाराचा वापर करताना कायदांतर्गत प्रदान केलेली सर्व सुरक्षा आणि संरक्षण लक्षात ठेवले पाहिजेत. मोहिंदर कुमार विरुद्ध राज्य, पणजी, गोवा (1998) 8 एस. सी. सी. 655; आणि अली मुस्तफा अब्दुल रेहमान मूसा विरुद्ध केरळ राज्य, ए. आय. आर. 1995 एस. सी. 244 मधील आधीच्या निकालांचा विचार करताना न्यायालयाने असे म्हटले:

"हे लक्षात घेतले पाहिजे की शिक्षा जितकी गंभीर असेल, तेव्हा कायदात प्रदानकेलेल्या सर्व सुरक्षा उपायांचे काटेकोरपणे पालन केले जात आहे याची अधिक काळजी घेतली पाहिजे".

32. सेवा न्यायशास्त्रात, त्यासाठी निर्धारित केलेल्या प्रक्रियेनुसार चौकशी करताना किरकोळ शिक्षा ठोठावण्यास परवानगी आहे परंतु पद काढून टाकण्यासाठी, संपुष्टात आणण्यासाठी किंवा पद कमी करण्यासाठी, पूर्ण चौकशी आवश्यक आहे अन्यथा ती भारतीय राज्यघटनेच्या अनुच्छेद 311 च्या तरतुदींचे उल्लंघन ठरेल. सरकारी कर्मचाऱ्यांच्या तुलनेत हे प्रकरण पूर्णपणे वेगळ्या संदर्भात समजून घेतले पाहिजे, कारण निवडून आलेल्या अधिकाऱ्यांना हटवण्यासाठी अधिक कठोर प्रक्रिया आणि पुराव्याचे मानक आवश्यक आहे.

36. वरील बाबी लक्षात घेता, या विषयावरील कायदा असा स्पष्ट आहे की

निवडून आलेल्या सदस्याला अपवादात्मक परिस्थितीत वैधानिक तरतुदींचे काटेकोर पालन करून आणि चौकशी करून, नैसर्गिक न्यायाच्या तत्वांची आवश्यकता पूर्ण करून आणि विद्यमान सदस्याला स्वतःचा बचाव करण्याची संधी देऊन काढून टाकले जाऊ शकते, कारण निवडून आलेल्या व्यक्तीला हटवल्याने त्याच्यावर कलंक लागतो आणि त्याचा मौल्यवान वैधानिक अधिकार हिरावून घेतला जातो. केवळ निवडून आलेला पदाधिकारीच नव्हे तर त्याचा मतदारसंघ/मतदार संघ देखील त्याच्या पसंतीच्या व्यक्तीच्या प्रतिनिधित्वापासून वंचित राहतो.

37. योग्य प्रकारे निवडून आलेल्या व्यक्तीला ज्या कालावधीसाठी तो निवडून आला आहे त्या कालावधीसाठी पद धारण करण्याचा अधिकार आहे आणि त्याला केवळ सिद्ध झालेल्या गैरवर्तनावर किंवा 'अविश्वास प्रस्ताव' इत्यादी कायद्यांतर्गत स्थापित केलेल्या इतर कोणत्याही प्रक्रियेवर काढून टाकले जाऊ शकते. निवडून आलेला अधिकारी त्याच्या मतदारांना जबाबदार असतो कारण तो मोठ्या संख्येने मतदारांनी निवडून दिला आहे आणि जेव्हा त्याला पदावरून काढून टाकले जाईल आणि पुढील निर्धारित कालावधीसाठी निवडणूक लढवण्यास अपात्र घोषित केले जाईल तेव्हा त्याचे गंभीर परिणाम होतील.

18) सुनील दिनकर जगदाळे (उपरोक्त) प्रकरणात, या न्यायालयाचे एकल न्यायाधीश (न्यायमूर्ती मंगेश एस. पाटील) यांनी खालीलप्रमाणे निर्णय दिला आहे:

10] अपात्रतेचा निष्कर्ष कठोर आणि दंडात्मक असल्याने आणि अगदी योग्यरित्या

निवडून आलेल्या व्यक्तीला कलंकित करतो, हे सांगण्याची गरज नाही, 6 वी. पी. 248-20 हे अत्यावश्यक आहे की ज्या अधिकाऱ्यांना कायद्याच्या कलम 16 अंतर्गत अधिकार देण्यात आले आहेत, त्यांनी ज्या परिस्थितीमुळे अपात्रता होते त्या परिस्थितीचा कठोर पुरावा देण्याचा आग्रह धरावा.पुराव्याचे प्रमाण जरी काटेकोरपणे वाजवी संशयाच्या पलीकडे नसले तरी किमान जे संभाव्यतेच्या केवळ प्राधान्याच्या पलीकडे जाईल.अशा परिस्थितीबद्दल निष्कर्ष काढण्यासाठी पुरेसा पुरावा असणे आवश्यक आहे. रवी यशवंत बोइर विरुद्ध जिल्हाधिकारी, रायगड आणि इतर ;(2012) 4 एस. सी. सी. 407 या सर्वोच्च न्यायालयाच्या निर्णयाचा फायदा घेऊन संदर्भ घेऊ शकतो आणि त्यावर भर दिला जाऊ शकतो.

(भर दिला आणि अधोरेखित समाविष्ट केले)

19) पहिला उत्तरवादी लोकशाही पद्धतीने निवडून आलेला सदस्य आणि गावाचा सरपंच आहे ही स्थिती लक्षात घेता, त्याच्या आईने सरकारी जमिनीवर केलेल्या अतिक्रमणाबाबत नोंदवलेल्या ठोस पुराव्याच्या अनुपस्थितीत त्याच्या पदावरून काढण्याचा आदेश दिले जाऊ शकत नाहीत.ग्रामपंचायत मूल्यांकन नोंदींमध्ये

केलेल्या नोंदी आणि 1984 मध्ये पहिल्या उत्तरवादीच्या आईने घर बांधल्याबद्दल सर्कल अधिकाऱ्याने नोंदवलेल्या तथ्याचा निष्कर्ष, केवळ पहिल्या उत्तरवादी स्वतःच ग्रामपंचायत नोंदींमधील नोंद घेणारा असू शकतो या केवळ अंदाजांच्या आधारे बाजूला करता येणार नाही.

20) या न्यायालयातील एकल न्यायाधीश (अनिल एस. किलोर, जे.) यांनी, योगेश श्रीराम सोळंके (उपरोक्त) या प्रकरणात ग्राम पंचायत कायद्याच्या कलम 14 (1) (जे-3) च्या तरतुदीनुसार अपात्र ठरवण्यासाठी, जवाहर रोजगार योजना आणि इंदिरा आवास योजनेंतर्गत घर बांधणे हे अतिक्रमण मानले जाऊ शकत नाही, असे मत व्यक्त केले आहे. या न्यायालयाने परिच्छेद क्रमांक 10 ते 14 मध्ये पुढीलप्रमाणे निर्णय दिला:

10. जिल्हाधिकारी यांनी दिलेल्या आदेशाचे विवेचन केल्यावर हे स्पष्ट होते की, याचिकाकर्त्यांनी सादर केलेल्या बाबी जिल्हाधिकारी यांनी नोंदवल्या आहेत. जिल्हाधिकारी यांनी नोंदवले आहे की त्यांच्यापुढे असा युक्तिवाद करण्यात आला होता की ई-श्रेणीच्या जमिनीवर,

एकात्मिक ग्रामीण विकास अकोला प्रकल्पाने जवाहर रोजगार योजना आणि इंदिरा आवास योजनेंतर्गत 96 गाळे बांधली आणि त्या 96 गाळेपैकी 2 गाळे याचिकाकर्त्यांच्या आजोबांना वाटप करण्यात आली, म्हणजे याचिकाकर्ते क्रमांक 1 च्या आजोबांना गाळा क्र 579 आणि याचिकाकर्ते क्रमांक 2 च्या आजोबांना गाळा क्र 721 देण्यात आला.

11. हे लक्षात घेण्यासारखे आहे की ग्रामविकास अधिकारी आणि तहसीलदारांच्या अहवालाचा विचार करून जिल्हाधिकारी यांनी नोंदवलेली कारणे पाहिल्यानंतर, जिल्हाधिकारी यांनी असे निरीक्षण नोंदवले आहे की ही जमीन सरकारच्या नावावर आहे आणि याचिकाकर्त्यांच्या आजोबांना गाळे देण्यात आली होती हे दर्शविण्यासाठी कोणतीही नोंद नाही, त्यामुळे याचिकाकर्त्यांनी सरकारी जमिनीवर अतिक्रमण केले आहे.

12. जिल्हाधिकारी यांच्या आदेशावरून हे स्पष्ट होते की, जिल्हाधिकारी यांनी याचिकाकर्त्यांच्या प्रकरणाचा

अजिबात विचार केला नाही.जिल्हाधिकारी 96 घरांच्या बांधकामाची वस्तुस्थिती नाकारत नाहीत.त्या 96 घरांचे वाटप वेगवेगळ्या व्यक्तींना करण्यास जिल्हाधिकारी नकार देत नाहीत.ई-श्रेणीच्या जमिनीवर त्या घरांचे बांधकाम करण्यासही जिल्हाधिकारी नकार देत नाहीत.

13. मात्र, ई-श्रेणी जमीन किंवा एकात्मिक ग्रामीण विकास प्रकल्पाची योजना किंवा जवाहर रोजगार योजना आणि इंदिरा आवास योजनेंतर्गत 96 घरांच्या बांधकामाबाबत याचिकाकर्त्यांनी सांगितलेल्या तथ्यांबाबत जिल्हाधिकारी यांनी काही सांगितले नाही.

14. हे महत्त्वाचे आहे कारण जर सरकारी अधिकाऱ्यांनी सरकारी जमिनीवर 96 घरे बांधली होती आणि जर ही 96 घरे वेगवेगळ्या व्यक्तींना दिली गेली होती आणि ती जमीन अजूनही सरकारच्या नावावर आहे, तर असे म्हटले जाऊ शकते की अशा घरांवर कब्जा केलेल्या व्यक्ती सरकारी जमिनीवरील अतिक्रमणकर्ते आहेत.

21) शिवाजी किसान कन्हेरकर -विरुद्ध -महाराष्ट्र राज्य आणि इतर ⁶ , या प्रकरणात मला काहीसे असेच प्रकरण ठरवण्याची संधी मिळाली होती, ज्यामध्ये प्राधिकरणाने केवळ अनुमानांच्या आधारे अपात्रतेचा आदेश दिला होता.निर्णयाचा परिच्छेद क्रमांक 12 आणि 13 खालीलप्रमाणे आहे:

12. अतिरिक्त विभागीय आयुक्तांनी जिल्हाधिकारी यांचा आदेश उलटवताना अतिक्रमण नोंदणीमध्ये केलेल्या नोंदींवर प्रामुख्याने भर दिला आहे.याचिकाकर्त्याने अतिक्रमण केले आहे या निष्कर्षावर तो पोहोचला.आपल्या आदेशाच्या परिच्छेद 5.5 मध्ये, अतिरिक्त विभागीय आयुक्तांनी असा निष्कर्ष नोंदवला आहे की जोपर्यंत अतिक्रमण नोंदणीतील नोंदी प्रत्यक्षपणे हटवल्या जात नाहीत किंवा त्यात बदल केले जात नाहीत, तोपर्यंत केवळ अतिक्रमण हटवणे हे त्या ठिकाणी कोणतेही अनधिकृत बांधकाम/अतिक्रमण नाही असा निष्कर्ष काढण्याचे कारण

6 25 आक्टोबर 2023 रोजी निर्णीत रिट याचिका क्र 13601/202

ठरणार नाही.अतिरिक्त विभागीय आयुक्तांचा हा निष्कर्ष मला पूर्णपणे विपर्यस्त वाटतो.अतिरिक्त विभागीय आयुक्त लोकशाही पद्धतीने निवडून आलेल्या सदस्याच्या अपात्रतेची मागणी करणारी कार्यवाही हाताळत होते.रवी यशवंत भोईर (वरील) प्रकरणात सर्वोच्च न्यायालयाने म्हटल्याप्रमाणे, निवडून आलेल्या सदस्याला अपात्र ठरवण्यासाठी आवश्यक असलेल्या पुराव्याचे मानक कठोर आहे आणि अधिक कठोर प्रक्रिया स्वीकारणे आवश्यक आहे.सध्याच्या प्रकरणात, अतिरिक्त विभागीय आयुक्तांनी केवळ अतिक्रमण नोंदणीतील नोंदींच्या बळावर अनुमान आणि अंदाज काढले आहेत आणि तहसीलदारांच्या दोन अहवालांमध्ये आणि सर्कल अधिकाऱ्यांच्या एका अहवालात दर्शविल्याप्रमाणे त्या ठिकाणच्या वास्तविक स्थितीकडे दुर्लक्ष केले आहे.अतिरिक्त विभागीय आयुक्तांनी त्यांच्या आदेशाच्या परिच्छेद 5.4 मध्ये नोंदवलेला आणखी एक विपर्यस्त निष्कर्ष म्हणजे 'शौचालय टाकी' ही कायमस्वरूपी रचना आहे.हा निष्कर्ष वास्तवात 5 एप्रिल 2021 रोजी सर्कल अधिकाऱ्यांच्या अहवालाशी विसंगत आहे ज्यामध्ये सर्कल

अधिकाऱ्याने विशेषतः असे निरीक्षण नोंदवले आहे की संरचना तात्पुरत्या स्वरूपाच्या होत्या.जेव्हा जागेची तपासणी करणारा अधिकारी बांधकाम तात्पुरते स्वरूपाचे आहे या वस्तुस्थितीची नोंद करतो, तेव्हा त्याच्या कार्यालयात बसलेला अतिरिक्त विभागीय आयुक्त अशा तथ्याच्या निष्कर्षाचे खंडन कसे करू शकतो आणि रचना कायमस्वरूपी स्वरूपाची आहे असे कसे म्हणू शकतो हे अनाकलनीय आहे.

13. त्यामुळे माझ्या मते, याचिकाकर्ते खरोखरच अतिक्रमण किंवा अनधिकृत बांधकामात गुंतलेले होते हे सिद्ध करण्यासाठी उत्तरवादी क्रमांक 5 द्वारे कोणतेही ठोस प्रकरण तयार केले गेले नाही.उलटपक्षी याचिकाकर्त्याने अतिक्रमण नोंदणीतील नोंदींवर अवलंबून राहून उत्तरवादी क्रमांक 5 ने निर्माण केलेल्या शंका यशस्वीरित्या दूर केल्या.30 सप्टेंबर 2022 रोजी अतिरिक्त विभागीय आयुक्तांनी संमत केलेला आदेश विपर्यस्त दुष्परिणामांनी ग्रस्त आहे आणि त्यामुळे टिकू शकत नाही.

(भर दिला)

22) या प्रकरणाचा एकूण दृष्टीकोन लक्षात घेता, उत्तरवादी क्रमांक 1 च्या आईने सरकारी जमिनीवर केलेल्या अतिक्रमणाचे स्पष्ट प्रकरण मांडण्यात याचिकाकर्ते अपयशी ठरले आहेत, असे माझे मत आहे. सरकारी जमिनीवर उत्तरवादी क्रमांक 1/त्याच्या आईने केलेल्या अतिक्रमणाचा अंदाज लावण्यासाठी अभिलेखावर ठोस पुरावा उपलब्ध नसल्यास, लोकशाही पद्धतीने निवडून आलेला सदस्य आणि त्यानंतर ग्रामपंचायतीचा सरपंच असलेल्या उत्तरवादी क्रमांक 1 ला अपात्र ठरवण्याचे आदेश देणे अनुज्ञेय ठरेल. अतिरिक्त विभागीय आयुक्तांनी जिल्हाधिकारी यांनी दिलेला आदेश योग्यरित्या रद्द केला आहे. अतिरिक्त विभागीय आयुक्तांनी दिलेल्या आदेशात कोणतीही कमतरता दिसून येत नाही. रिट याचिकेत गुणवत्ता नसल्याने खर्चाबाबत कोणत्याही आदेशाशिवाय फेटाळली जाते.

(न्यायमूर्ती संदीप व्ही. मारणे)

अस्वीकरण

या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील या अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याच्या/ तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहिल आणि

त्याचा इतर कोणत्याही कारणाकरीता वापर करता येणार नाही तसेच इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरिता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणी करता वैध मानला जाईल.